

Список літератури: 1. Казимирчук В.Н., Боботов С.В. Цели и функции правовой системы. Правовая система социализма. – М.: Изд-во ЕКМО, 1987. – 526 с. 2. Кемеров В.Е. Проблема личности: методология исследования и жизненный смысл. – М.: Альтер-его, 1987. – 286 с. 3. Ковлер А.И. Антропология права: учеб. для вузов. – М.: Норма, 2002. – 323 с. 4. Нерсесянц В.С. Юридическая антропология как наука и учебная дисциплина. – М.: Норма, 1999. – 197 с. 5. Пучков О.А. Антропологическое постижение права. – Екатеринбург: Изд-во Ур. ГЮА, 1999. – 225 с. 6. Рулан Н. Юридическая антропология. – М.: Норма, 1999. – 310 с. 7. Удовика Л.Г. Проблема статусу сучасної юридичної антропології // Держава і право: Зб. наук. праць: Юрид. і політ. науки. – К.: ІДП НАН України, 2004. – Вип. 25. – С. 11–14. 8. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Эврика, 1986. – 645 с. 9. Філософія права: Навч. посіб. / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 370 с. 10. Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія права. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 205 с.

ФУНКЦИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ В РАЗРЕЗЕ ЗНАНИЯ О ЗАКОНОМЕРНОСТЯХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРАВА И ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ИНДИВИДА

Панчишин Р.И.

Статья посвящена анализу человеческой личности с учетом науки юридической антропологии, ее структуры и функций, а также классических и современных парадигмальных подходов.
Ключевые слова: антропология, право, индивид, человек, личность.

LEGAL ANTHROPOLOGY FUNCTIONS IN THE ASPECT OF KNOWLEDGE OF RELATIONSHIPS BETWEEN LAW AND THE HUMAN PERSON

Panchyshyn R.I.

The article is devoted to the analysis of the human person through the prism of science legal anthropology, namely: through the prism of its structure and functions, taking into account the classical and modern paradigmatic approaches.

Key words: anthropology, law, an individual, a person, a personality.

Надійшла до редакції 15.06. 2011 р.

УДК. 341.231.14

Г.А. Прохазка, здобувачка
при кафедрі міжнародного права
та державного права зарубіжних країн
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ ХАРЧУВАННЯ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Поглиблення міжнародної співпраці держав окреслило нові горизонти в еволюції світу й певною мірою викликало зростання глобальних проблем людства.

Не вирішеними на даний час залишаються питання, пов'язані з дотриманням таких фундаментальних прав і свобод людини, як право на життя, гідне існування й

відповідне (адекватне) харчування. Сучасні технології й демократичні принципи продовжують мирно співіснувати з безмежним знедоленням і голодом.

Останнім часом обговорення в наукових колах відповідної тематики набуло гостроти, стало предметом гарячих дискусій, активізувало діяльність міжнародної спільноти в розробці практичних заходів з подолання голоду і недоїдання. Актуальність обраної теми даної публікації полягає в тому, що належне харчування забезпечує гідне існування індивіда, входить до системи загальних прав людини і є складником єдиного світового стандарту її буття.

Дослідження порушеного питання на даний час українські необхідні, оскільки нестача їжі або обмеження доступу до неї, призводять до порушення інших прав та свобод особистості і можуть стати причиною її цілковитого руйнування. Одночасно підкреслимо, що в юридичній науці ця тематика ще недостатньо вивчена.

Правильне харчування та його вплив на гідність людини розглядалися в роботах А. Ейда, С. Голей, Ж. Зіглера, Д. Кента, О. де Шуттера [Див.: 4 – 6; 9; 12], які підкреслюють важливе значення права на належне харчування, його зв'язок з іншими правами людини й продовольчою

безпекою світу, із задоволенням її мінімальних природних потреб. Між тим на сьогодні практично не дослідженими є питання виникнення й розвитку цього права, формування його змісту й реалізації з боку держав.

Основна мета статті – вивчення розвитку права індивіда на систематичне (адекватне) харчування, як глобальної продовольчої проблеми людства, пов'язаної із забезпеченням відповідних стандартів його життя і гідності. Мета публікації полягає в необхідності показати історичний розвиток права особистості на достатнє харчування й прослідкувати його еволюцію в міжнародному праві, ґрунтуючись на аналізі сучасного нормативного матеріалу.

Першим публічним висловлюванням щодо зазначеного права був виступ у 1944 р. президента США Ф. Рузвельта, який у промові на захист прийняття білля про економічні права «Economic Bill of Rights» зазначив, що, США дійшли розуміння того факту, що істинна свобода не може існувати без економічної безпеки й незалежності. Людина, яка має потребу у харчуванні, не може бути вільною, а не маючи змоги отримати продукти харчування й роботу, вона є матеріалом, з якого зроблена диктатура. Згодом цей виступ став іменуватися «промова чотирьох свобод»

[Цит.за: 4, с.7]. Президент уперше підкреслив важливість дотримання права на харчування для свободи індивіда, пов'язав його існування з економічною безпекою й незалежністю. Дійсно, історії відомі сумні випадки, коли людина, позбавлена необхідного задоволення продуктами харчування, автоматично втрачала свої громадянські, політичні й соціальні права.

З урахуванням тяжких наслідків другої світової війни Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р. було започатковано формування системи прав людини – була прийнята Загальна декларація прав людини як спільний стандарт для всіх народів і націй світу. На міжнародному рівні визнавалося, що існування відповідних стандартів украй потрібне для забезпечення природних можливостей індивіда підтримувати належний рівень свого життя, визначати людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах буття [10, с.1].

Як проголошує ст.25 зазначеної Декларації, кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичний догляд і належне соціальне обслуговування, який є потрібним для підтримання здоров'я й благополуччя самої людини та її сім'ї [Цит. за: 3, с.102]. Як бачимо, право на харчування є одним з принципів

цього міжнародно-правового документа, важливим складником стандарту, що гарантує існування індивіда. Воно розвивалося досить тривалий час, отримало нове розуміння й самостійність у системі прав людини.

Компоненти Загальної декларації 1948 р. з питань забезпечення прав людини на харчування були підтверджені Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 р., в ст.11 якого передбачається, що держави визнають не тільки право кожного на достатній життєвий рівень як для нього, так і для його сім'ї (включно з достатнім харчуванням, одягом і житлом), й окремо право кожної особи на свободу від голоду [Цит.за: 3, с.135]. Іншими словами, це право отримало 2 важливих складових елементи: (а) як відповідний стандарт життя, і (б) фундаментальне право на свободу від голоду; а достатній життєвий рівень визнавався не тільки за особою, а й за її сім'єю [5, с. 6]. Подальший розвиток право на адекватне (відповідне) харчування отримало в Декларації соціального прогресу й розвитку, прийнятої в 1969 р., в ст. 1 якої проголошувалося, що всі народи мають право жити в гідних умовах і свободі, а в ст.10 зазначалося, що соціальний

прогрес має на меті ліквідацію голоду й недоїдання і гарантує право людини на належне харчування [17, с. 10].

Бурхливий розвиток світу в середині ХХ ст. показав, що прийняття вищеназваних документів виявилось недостатнім. Саме тому Всесвітньою продовольчою конференцією в 1974 р. запроваджується Загальна декларація з ліквідації голоду й недоїдання, згідно зі ст.1 якої кожна людина має невід'ємне право бути вільною від голоду й недоїдання для свого повного розвитку і збереження фізичних і розумових здібностей [11, с.10]. Цей міжнародний акт фактично пов'язує право на харчування з правом на життя й на гідне існування індивіда, оскільки стан голоду ставить під загрозу реалізацію цих його природних прав.

Для забезпечення буття людини продукти харчування повинні бути не тільки достатніми за своєю кількістю, поживністю, а й придатними за своєю якістю й культурними вподобаннями, оскільки будь-яка невідповідність цим критеріям може бути використана як засіб приниження її гідності. Серед причин, що стали передумовою поширення голоду й недоїдання, в міжнародно-правових документах звертається увага на наявність відповідних історичних умов життя народів і їх соціальної не-

рівності, включаючи іноземне й колоніальне панування, іноземну окупацію, расову дискримінацію, апартеїд і неоколоніалізм у всіх його формах. Такі явища є перепорою не тільки для подолання голоду, а і для прогресу країн, які тільки-но стали на шлях розвитку. Саме через це увага міжнародної спільноти приділяється захисту особливо уразливих груп: жінок, підлітків, племен аборигенів, біженців, щодо яких право на належне харчування проголошується в окремих документах, статтях, або ж виступає складником інших прав людини. У Преамбулі Європейської соціальної хартії 1961 р. зазначено, що трудівники мають право на справедливу винагороду за свою працю, достатню для підтримання нормального рівня їх життя і їх сімей. Людина вправі користуватись усіма засобами, що сприяють досягненню найкращого для неї стану здоров'я. У випадку, якщо вона не має достатніх засобів до існування, вона має право на соціальну й медичну допомогу. Ст. 4 наведеної Хартії визнає право працюючого на винагороду, яка дозволяє забезпечити йому та його сім'ї гідний рівень життя [1, с. 570].

Надалі право на харчування підтверджувалось у низці міжнародних документів. У прийнятій у 1979 р. Конвенції з ліквідації

усіх форм дискримінації стосовно жінок дотримання цього права хоча прямо й не передбачається, але встановлюється юридичний обов'язок усувати усіма доступними засобами дискримінацію щодо зазначеної категорії суспільства. У ст.12 цього акта захищаються права жінки на рівний доступ до соціального забезпечення й водопостачання, а в ст.14 – її право відповідного харчування під час пологів і народження дитини [Цит.за: 3, с. 176, 177].

Конвенція про права дитини (1989 р.) обов'язок дотримання державою права дітей на належне харчування закріпила в статтях 24 і 27. Ст. 24 визнає право дитини на одержання найбільш досконалих послуг системи охорони здоров'я. Держави зобов'язуються вживати відповідних заходів для боротьби з хворобами й недоїданням, у тому числі в межах попередньої медично-санітарної допомоги, в застосуванні легкодоступних технологій і наданні достатнього поживного харчування й чистої питної води з урахуванням ризиків забруднення навколишнього природного середовища [19, с.201]. А ст. 27 проголошує право дитини на відповідний життєвий рівень, потрібний для її фізичного, розумового, духовного, морального й суспільного життя [19, с.202]. Фактично можна вести мову про наявність

пакета документів, присвячених питанню охорони прав матері й дитини, в яких гарантується дотримання права на харчування. Метою створення Міжнародного кодексу з розповсюдження грудного молока (1981 р.) є надання допомоги в забезпеченні безпечного й належного харчування для новонароджених. Шляхи вирішення цієї проблеми, на думку його авторів, полягають у захисті й підтримці грудного годування, застосуванні правильних технологій використання заміників материнського молока, його поширення і збуту в наданні повної інформації про процеси [7, с. 6].

У подальшому до фундаментальних цінностей у Декларації тисячоліття 2000 р. міжнародна спільнота віднесла право подружжя виховувати своїх дітей у свободі від голоду [8, п. 6].

Прикладами наочного розв'язку права на правильне харчування є також: (а) Всесвітня декларація з харчування, прийнята Міжнародною конференцією з питань харчування в грудні 1992 р., відповідно до якої доступ до придатних і безпечних продуктів є універсальним правом людини, і (б) Віденська декларація і Програма дій 1993 р., прийнята Всесвітньою конференцією з прав людини, п. 31 якої проголошує, що продовольство не може бути використане як засіб політичного тиску [16, с. 10].

Особливе місце в еволюції права на належне харчування займає Коментар № 12 Комітету з економічних, соціальних та культурних прав XX сесії 1999 р., згідно з п. 4 якого право на відповідне харчування неподільно пов'язано з гідністю людини і воно є необхідним для реалізації інших її прав [14]. Показовим є той факт, що безпосередню причину існування голоду й недоїдання Комітет вбачає не в недостатності харчових продуктів, а у відмові населенню у доступі до них. Загальне ж визначення права на належне харчування наведено в п. 8 документа, за яким право на належне харчування означає доступність продуктів харчування, вільну від небезпечних речовин і допустимих у межах даної культури, в достатній кількості та якості для задоволення потреб індивідів [14].

Проаналізувавши наведене, підкреслимо, що право на харчування отримало 2 суттєвих компоненти – придатність і доступність. Перший пов'язаний з культурними уподобаннями, достатніми для кількісного і якісного задоволення продуктових проблем індивідів, що мають бути придатними для кожної особи. Іншими словами, кожному належить мати можливість отримувати продукти безпосередньо від землі або з інших природних джерел чи розподільчих систем,

що поставляють продукти харчування всім, хто їх потребує. Доступність означає, що кожен повинен мати фізичний і економічний доступ до цих продуктів. Фізичні можливості полягають у тому, що люди навіть із фізичними обмеженнями (немовлята, підлітки, особи похилого віку, інваліди, хворі на кінцевих стадіях свого захворювання) чи з постійними медичними проблемами повинні мати доступ до адекватної дієти. Економічні можливості передбачають, що витрати особи в домашніх умовах або в суспільстві на гарантоване правильне харчування не повинні загрожувати здійсненню інших прав людини (на здоров'я, необхідне житло, освіту та ін.). Розглядуване право особи тісно пов'язано з її доступом до питної води, що знайшло закріплення в Коментарі №15 Комітету з економічних, соціальних та культурних прав 29 сесії 2003 р. під назвою «Право на воду». У п. 1 цього документа говориться, що це право потрібне для існування людини в гідності і служить підставою для реалізації інших її прав. Воно тлумачиться як доступ до достатньої, безпечної, прийнятної, фізично допустимої й доступної води для персонального і внутрішнього використання [15, с. 3].

Якщо поняття «життєвий рівень» у міжнародно-правових актах не обмежується тільки

необхідними продуктами харчування, одягом і житлом, то право на воду помітно знаходиться в межах гарантій, що захищають цей життєвий рівень, особливо з того часу, як воно стало однією з фундаментальних умов взагалі для виживання людини. Воно нерозривно пов'язано з правом на найвищий стандарт здоров'я, на житло, харчування та з іншими такими природними правами, як право на життя й гідність. Питна вода теж повинна відповідати критеріям доступності, достатності й придатності.

Боротьба із світовим голодом спонукала міжнародну спільноту до безпрецедентних заходів, одним з яких було запровадження посади спеціального доповідача з питань дотримання права на харчування. Спеціальний доповідач Ж. Зіглер навів визначення поняття «право на харчування» як регулярний, постійний і вільний доступ до продуктів харчування безпосередньо або за допомогою фінансових придбань, які якісно й кількісно відповідають культурним традиціям людей (до яких належить і споживач), гарантують їх фізичний і духовний розвиток (індивідуально або в колективі), дотримуються в суспільстві й гідно звільняють від страху. Це право включає також: (1) можливість отримувати матеріальну допомогу, якщо особа не може забезпечити себе, (2) здатність забезпе-

чити себе продуктами харчування [6, с. 6], (3) доступ до ресурсів і засобів, які гарантовано забезпечують безпеку існування й розвиток людини, а саме: (а) до землі; (б) води й насіння; (в) кредитів, технологій, місцевої й регіональної торгівлі (особливо відповідні можливості не мають знедолені або суб'єкти дискримінації); (г) до традиційних рибних ареалів для рибачьких общин, існування яких залежить від цих зон; (д) до гідного рівня доходів, достатніх для існування, в тому числі для сільських і міських трудівників (кращий доступ для найбільш нужденних, яким потрібен соціальний захист і соціальна допомога.

Право на належне харчування, повторимося, неподільно пов'язано з властивою для людини гідністю і є необхідним для здійснення інших природних її прав. Воно є невід'ємним від соціальної законності, вимагає прийняття відповідної економічної, природоохоронної й соціальної політики, в тому числі на національному й міжнародному рівнях.

За думкою Д. Кента, права людини стосуються головним чином її гідності. Право на харчування не можна розглядати як благодійність, бо воно стосується здатності індивіда гідно забезпечувати себе останнім. Далі науковець зауважує, що проблема голоду ніколи не буде вирішена благодійністю або про-

довольчою допомогою. Тільки в поєднанні правових, політичних та економічних чинників (як на національному, так і на міжнародному рівнях) існує можливість вирішення цього питання [9, с. 7]. О. де Шуттер закликає до проведення реформування міжнародної торгової системи, що закріпить спеціальну роль сільського господарства, зможе примирити її з правами людини, в тому числі з її правом на харчування [12, с. 7].

Таким чином, враховуючи викладене, можемо зробити деякі висновки. На протязі тривалого часу забезпечення права на відповідне харчування знаходиться у центрі уваги, викликаючи дискусії стосовно свого правового змісту, місця в системі прав людини, належності до його фундаментальних прав. Незважаючи на постійне звернення до цієї проблематики, спостерігається недостатність наукових публікацій, особливо на пострадянському просторі. Оточуюча дійсність вимагає більш уважного вивчення цього права, розширення уяви щодо його змісту, покращання умов і залучення нових механізмів

співпраці держав із зазначеного питання. Разом із тим розуміння права на харчування не повинно виходити з його тлумачення в широкому чи звуженому значенні, прирівнюватися до мінімального пакета калорій, білків та інших специфічних продуктивних речовин.

Свого часу Ф. Мартенс зазначав, що у процесі виконання своїх обов'язків у держави виникає потреба звернутися за допомогою до міжнародної спільноти, внаслідок чого боротьба з епідеміями та голодом набувають міжнародного характеру [2, с. 215]. Питання адекватного (належного) харчування залишається актуальним для подальших досліджень, оскільки суспільний розвиток країн так званого «золотого мільярду» одночасно супроводжується стабільним зростанням чисельності голодуючих у світі, підриває трактування розуміння гідного людини і разом з порушенням інших природних її прав негативно позначається на життєвому рівні, що суттєво сприяє ескаляції напруження, війнам і расовій нетерпимості.

Список літератури : 1. Международные акты о правах человека: Сб. документов / Сост.: В.А. Карташкин., Е.А. Лукашев. – М.: Норма, Инфра - М, 1998. – 570 с. 2. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов. – СПб.: Б.и., 1895. – 430 с. 3. Фетюхин М.И. Права человека: Учеб.-методич. пособ. – Волгоград: Изд-во гос.ун-та, 2003. – 188 с. 4. Eide A. The human right to adequate food and freedom from hunger // The right to food in theory and practice. Rome: FAO, 1998 – P. 1. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/w9990e/w9990e03.htm>. 5. Golay C., Ozden M. The right to food. A fundamental

human right affirmed by the United Nations and recognized in regional treaties and numerous national constitutions // Part of a series of the Human Rights. – P. 6. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.righttofood.org>. 6. A/59/385. The right to food. UN.GA. 27 September 2004. 7. The International Code of Marketing of Breast-Milk Substitutes. – Geneva: WHO, 1981. – 24 p. 8. A/RES/55/2. United Nations Millennium Declaration. – UN. GA. 08.09.2000. 9. Kent G. Freedom from want. The Human Right to Adequate Food. – Washington: Georgetown University Press, 2005. – 278 p. 10. Mc Chesney A. Promoting and Defending Economic, Social and Cultural Rights. – Washington: American Association for the Advancement of Science, 2005. – 218 p. 11. E/CONF. 65/20. Загальна декларація з ліквідації голоду та недоїдання: Доповідь на Всесвітній продовольчій конференції від 05.11.1974. 12. Schutter O. International Trade in Agriculture and the Right to Food // Dialogue on Globalization. – 2009. – № 46. – P. 37-40. 13. The Right to an Adequate Standard of Living: New Issues for Australian Law // Australian Law Journal. – 2005. – Vol. 23. – N 6. – P. 131-134. 14. E/C. 12/1999/5. General Comment 12. UN. 12 May 1999. 15. E/C. 12/2002/11. General Comment 15. UN. 20 January 2003. 16. The Millennium Development Goals Report / United Nations – New York: – UN DESA, 2009. – P. 10. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.iisd.ca/publications_resources/human_devt2009.htm. 17. A/RES/24/2542. Declaration on Social Progress and Development. UN. GA. 11.12.1969. 18. E/CN.4/2006/44. UN. Commission on human rights. The right to food. 16 March 2006. 19. ST/HR/1/Rev.6. Управление Верховного комиссара ООН по правам человека: Сб. междунар. договоров. – Т.1. – Ч.1./ ООН. – Нью Йорк и Женева, 2002. – С. 201.

ЭВОЛЮЦИЯ ПРАВА НА НАДЛЕЖАЩЕЕ ПИТАНИЕ В МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ Прохазка А.А.

В статье исследуются проблемы возникновения права на адекватное питание как необходимой составляющей единых международных стандартов жизни и достоинства человека. Эволюция права на питание и его компонентов проанализирована на основании ряда международно-правовых документов принятых международным сообществом, в том числе и в отношении особо уязвимых и наименее защищенных групп населения.

Ключевые слова: адекватность, достоинство человека, право на питание.

EVOLUTION OF THE RIGHT TO ADEQUATE FOOD IN INTERNATIONAL LEGAL SYSTEM Prohazka A.A.

Problems of arising of right to identical feeding are researched in the article as necessary part of international standards of life's and dignity of the person. The evolution of the right to feeding and its components is analyzed on the grounds of several international-legal documents, adopted by international community, including specifically vulnerable and the least protected groups of the population.

Key words: adequate, dignity of the person, right to food

Надійшла до редакції 25.11.2010 р.